
A NYELVI PRAGMATIZMUS ÉS A MŰVÉSZET

Nenad Mišević

MI A NYELVI PRAGMATIKA?

Egy ismert felosztás szerint a nyelv és a hozzá hasonló rendszerek tanulmányozása többféle módon történhet: belső szerkezet és az elemek egymáshoz való viszonya (szintaxis) és a jelentés vizsgálata (szemantika) szempontjából, valamint a nyelv alkalmazásának vizsgálata, a nyelv és az azt használó egyének között fennálló viszony lényegének kutatása szerint (pragmatika). E harmadik diszciplína, a pragmatika, az előző kettőhöz viszonyítva lényeges késéssel, csupán századunkban indult fejlődésnek. Egyes szerzők azonban elsőbbséget tulajdonítanak neki, mondván, hogy csupán a pragmatikai vizsgálatok nyomán jöhet létre egy átfogó elmélet a nyelvről.*

A pragmatika az elmúlt néhány évtizedben különböző elnevezések alatt fejlődött (logikai pragmatika, a megnyilatkozás lingvisztikája, filozófiai univerzális pragmatika). Kutatási érdekerülete a kommunikáció kontextusa, alapkérdése pedig: hogyan olvasható ki magából az üzenetből a kommunikáció kontextusa. És bár közel áll azokhoz a diszciplínákhoz, melyek a kommunikáció „alányaival” (szubjektumaival) foglalkoznak (szociológia, pszichológia, pszichoanalízis), nem szocio-pszichológiai tudomány, hisz tárgya a nyelvnek olyan sajátos aspektusból történő vizsgálata, melyben a kontextus hatása a nyelvre a legszembetűnőbb.

A pragmatikát a kommunikációs szituáció érdekli, elsősorban a megnyilatkozás szituációja és az üzenet befogadása — mindez abból az aspektusból, hogy e szituáció nyelvi szinten hogyan nyilvánul meg. A pragmatika számára a nyelv mindig a beszédshituációhoz viszonyított alkalmazhatóságban, illetve alkalmazhatatlanságban mutatkozik meg. („Valamely beszédnek a körülményekhez való alkalmazhatósága mindenekelőtt a céljaiban mutatkozik meg, és a gyakorlatban, melyben e célok megvalósulnak, mint például az értesítés és a tanítás esetében” — írja Hans

* A „pragmatika” és „pragmatikus” kifejezéseket nem szabad sem a filozófiai „pragmatizmus” fogalmával, sem a filozófiai kontextuson kívül, köznapi (pragmatikus — rendszeres) jelentéssel összetéveszteni.

Lipps, akinek *Vizsgálódások a hermeneutikai logika irányába* című munkája úttörő kísérletnek számít a nyelvi-pragmatikai analízis terén.) Mivel végtelenül nehéz a sokféle beszédshituációt rendszerezni, a pragmatika olyan momentumok felé orientálódott, melyek univerzálisak és szabályozhatók. Az alapkategóriák ez esetben a törvények és azok összességének, illetve rendszerének kategóriája, majd a szándék/konvenció, a ki nyilatkozás/nyilatkozat párosok és a beszédaktus fogalma.

A „Ki beszél?” kérdést a pragmatika kerülő úton igyekszik tisztázni. Ami pragmatikailag definiálható, az az alany helye egy meghatározott beszéd típus keretein belül, mindazokkal a feltételekkel együtt, melyeknek eleget kell tennie ahhoz, hogy e helyet elfoglalja, és a mód, ahogyan ez az alany a nyelvben reprezentálódik. Az alany helyére vonatkozó kutatások eddig jobbra a beszélő szubjektumának reprezentálására vonatkozó kutatásoktól függetlenül folytak. (A beszélő szubjektumok közötti viszonyok lényegesen különböznek az alany és a nyelv közötti viszonytól. Amíg minden kommunikációs viszony a beszélő szubjektumok között egy bizonyos egyensúlyt feltételez — a szubjektum és a partner, a beszélő és az között, akihez beszél — melyben a dialógust folytatók legalább elvont értelemben egyenlők, értelemmel és beszédkészséggel rendelkező egyének, addig a szubjektum és a nyelv közötti viszony kiegyensúlyozatlan viszony, melyben a szubjektumnak saját szocializációjának előfeltételeivel kell szembenéznie és azzal, ami egyáltalán szubjektummá teszi. A nyelv mint szimbolikus rendszer a szubjektum *mása*.)

A pragmatika számára, mint általában a kommunikáción alapuló és a nyelvről szóló elméletek esetében, a nyelv elsősorban eszköz. Amíg a szemantika esetében a nyelv az információ átvételére szolgáló semleges eszköz, addig a pragmatika számára ez a cselekvés eszköze, mely minden bonyolultabb eszköz, bizonyos mennyiségű ellenőrizhetetlen hatással rendelkezik. Mi több, úgy tűnik, a nyelv annyiban utánozza a természetet — amit alkalmanként ellenőrizni is lehet —, amennyiben az alany előzőleg annak diktátumai alá veti magát. („Natura parendo vincitur.”)

A nyelv önállósága felé forduló érdeklődés párhuzamos a figyelemmel, amit a pragmatika az úgynevezett referenciális paradoxonok jelenségének szentel. Korábbi példánk a könyvről, melyben az áll, hogy semmilyen kétség nem fér hozzá, pragmatikai természetű. A kifejezés, mely önmagára utal (autoreferencia) olyasvalami, ami nem fordul közvetlenül a tárgyak és a kifejezések felé. Önmaga felé fordul, és azokat a feltételeket jelzi, amelyek létrehozták.

Az „Íme a könyv” kijelentés olyan gesztust jelent, mellyel e kijelentés a saját helyére, ezzel pedig közvetlenül az őt meghatározó kommunikációs keretre is utal. A középkori, logikával foglalkozó filozófusok állítása szerint, a beszélő egyben önmagára is utal („A »beszélek« kifejezés a beszélőre és a kifejezésre egyaránt utal” — írja a shyreswoodi William a megoldhatatlan paradoxonokról szóló könyvében).

A nyelvről, mint a cselekvés eszközéről, és a nyelvről mint az esetleges

önálló cselekvésről szóló elképzelés feltételezi, hogy a beszéd ténylegesen valamiféle cselekvés. Természetesen a beszéd a hangok kibocsátásakor bizonyos értelemben cselekvés, de a beszéd mint beszéd, valóban cselekvés-e? (Vegyünk egy hasonló példát: a zenekar vezénylése cselekvés, hisz a karmesteri pálcával történő integetéshez testi erőfeszítésre van szükség. De zenei szempontból a karmesteri pálcával történő integetés csupán akkor válik vezényléssé, ha ezzel, zenei értelemben valóban irányítják a zenekart. A karmesteri pálcával történő integetés és a vezénylés nem minden esetben jelent elkülönített tevékenységet. A pálcával történő integetés csak akkor válik „zenei tetté”, ha eleget tesz bizonyos többletkövetelményeknek, melyeknek *akármilyen* integetés nem tud eleget tenni.)

A nyelvre mint cselekedetre vonatkozó kérdések mind ez ideig Wittgenstein és Austin műveiben kapták meg legteljesebb formájukat, ezért a továbbiakban ez utóbbitól kölcsönözzük a fogalmakat.

Mint ahogyan a karmesteri pálcával történő integetés sajátos körülmények közepette vezényléssé válik, ugyanúgy bizonyos rendszabályok szabta feltételek közepette — tekintettel a meghatározásra, mely a szabály létezését implikálja — a beszéd során történő üzenetkibocsátás besorolható lesz a speciális beszédtevékenység kategóriájába, ha figyelembe vesszük az institutionális kontextust, melyben a beszéd realizálódik (ily módon a nyelvtevékenységek bekapcsolódnak az institutionális cselekvés tágabb elméletébe). Éppen ezért a nyelvelméletről mint tevékenységről szóló kulcsfontosságú példák azokból a szituációkból erednek, amelyekben a beszélő, kimondva valamilyen mondatot — esetleg egymás után több mondatot is —, egyben valamit tesz is, valamit cselekszik, elvégez; a szituációkból, melyek a közönséges szemantikai modellben egyébként rendellenesnek tűnnek.

Azokat a cselekvéseket, melyeket nemcsak végeznek a beszéddel, hanem amelyeket el is végeztek azzal, hogy kimondták, és amelyeket másként nem lehet elvégezni, a szó legtágabb értelmében beszédcselekvéseknek nevezzük. (Néha a „beszédaktus” is használatos.) Austin ezeknek a cselekvéseknek nyelvi megjelölésére a „performatív” elnevezést javasolta (a „to perform” — véghezvinni, elvégezni igéből), és szembehelyezte a konstatív formáival, melyeket ezek az állítások magukra öltenek.

A nyelvi cselekvés és a performatív általánosítása abban rejlik, hogy minden egyes kifejezésben megtallálják, felismerjék vagy csupán feltételezzék a cselekvés szilárd momentumát.

A nyelvi cselekvésben tehát kétféle aspektust különböztethetünk meg, azt, amit a cselekvéssel elvégzünk, és azt, amit általa elérünk, illetve előidézünk. (A zenekari analógia továbbra is a segítségünkre van. A karmesteri pálcával történő integetés során a karmester vezényel, a vezénylés cselekedetét végzi, irányítja a zenekart. Tevékenységének további okozatai — tegyük fel, hogy a zenekar egyes tagjaiban ellenállást, a hallgatóság soraiban pedig lelkesedést idéz elő — ezek az okozatok valóban tevékenységének okozatai, de nem foglalhatnák benne magában a cselekvésben.) Az, amit valamilyen nyelvi cselekedet alkalmával teszünk, jórészt

bizonyos konvenciók által meghatározott, ami pontosabban definiálja azt is, hogy a beszéd a szó legszorosabb értelmében milyen feltételek következtében mutatkozik beszédcselekvésként, míg a beszédcselekvés eredménye — a hallgatóra tett benyomások összessége — nem feltétlenül muszály, hogy konvenciókkal meghatározható legyen, leggyakrabban nem is az. A cselekvést, melyet beszédcselekvéssel végzünk, vagyis a „kifejezéssel”, Austin illokúciós cselekvésnek nevez, míg a cselekvésen kívüli okozatok összességét perlokúciós dimenzióknak nevezi.

A beszédcselekvések elemzése során lefektették az alapjait annak az elképzelésnek, mely a fregei jelentésemélet nyomán a „hangszín”-elméletet képezi, valamint tisztázták azokat a feltételeket, amelyeknek eleget kell tenni ahhoz, hogy a beszédcselekvés besorolható legyen az állítás, a felszólítás, a fogadkozás, az ígéret stb. valamelyikébe.

A beszédcselekvések analízisének konzekvenciái közé tartozik az egyéni megjelölő-tevékenység leírásáról a nyelvi tevékenységet irányító általános pragmatikai törvényekre történő hangsúlyeltolódás is. Ahhoz tudniillik, hogy valamilyen tevékenységet sajátos beszédcselekedetnek minősíthessünk, nem elegendő, hogy artikulált hangok megformálásából álljon (mint ahogyan nem elegendő a vezényléshez a karmesteri pálcával történő, a vezénylésre pusztán emlékeztető hadonászás sem), hanem — amint azt már láthattuk — az institucionális és szubjektív követelményeknek is eleget kell tenni, hisz ezek alakítják a beszédcselekvést parancssá, ígéretté, stb. Ezek a feltételek egyebek között magukban foglalják a beszélő azon szándékát is, hogy valamilyen tevékenységet elvégezzon, továbbá a konvencionálisan előírt körülmények és nyelvi viselkedésformák halmazát is. „Az állítást nem szabad a szilárd lelki alapállás (meggyőződés, ítélet vagy beleegyezés) kifejezéseként magyarázni, és nem lehet egyszerűen annak a szándéknak a fogalmára hivatkozva körülményi, amellyel kimondtuk a mondatot. Hisz sokkal inkább arról van szó: kell hogy legyen a mondatnak olyan tulajdonsága, mely jelzi, hogy azt az állítás erejével mondtuk ki: és e tulajdonságról — valamint a tulajdonság tevékenységéről — szóló jelzésnek a konvenció leírásában benne kell szerepelnie; annak a konvenciónak, melynek értelemben az ilyen tulajdonságokkal rendelkező mondatokat használjuk.” (Dummet: Frege, 354. old.)

A törvény konvencionális karakterét szó szerint is érthetjük, de ez nem feltétlenül szükséges. Ha szó szerint értelmezzük — mint az angolszász teoretikusok —, akkor konvencionálisan a pragmatikai törvényeknek az alapvető megegyezésektől, illetve a tetszés szerint változtatható megállapodástól való függőségét kell érteni (a megegyezés lehet értelemszerű, de fontos, hogy minden egyes szabálynak megközelítőleg egyforma jó alternatívái legyenek, és hogy az alternatívák közül egy szabadon, illetve majdnem szabadon választott legyen. Az ily módon létrehozott nyelvet D. K. Lewis „lehetséges nyelvek” nevezte. A valódi nyelvek azok, melyeket a „lehetséges nyelvek” sokaságából választanak ki. Ez a felfogás oda vezetett, hogy megpróbáltak analógiát keresni a nyelvi és a jogi alapelvek között, azzal, hogy a morális kötelezettségeket a beszédcselek-

vés grammatikájából eredeztették: a nyelvnek mint intézményesített, konvencionális cselekvésnek modellként kellett szolgálnia a társadalmi intézmények létének magyarázására és igazolására. Ha azonban a konvencionálist nem értjük szó szerint, hanem csupán annak a ténynek megjelöléseként, hogy a pragmatika szabályai nem valami természetben adottat, hanem változó, de a beszélő személy számára tevékenységének kötelező kereteit jelölik, talán könnyebben elkerüljük a Társadalomnak, mint globális, nyelvelőtti szubjektumnak — mely szabadon formálja a nyelvet, melyet tagjai beszélnek — a hiposztázisát.

A pragmatika, különösen pedig a beszédcselekvés elmélete, ragaszkodva a nyelvtevékenység kontextusához, néhány olyan ismeretelméleti tézist állított fel, melyek immár megkérdőjelezzik a kommunikációról (mint az ismeretek átviteléről) alkotott klasszikus képet, valamint az információ és a redundáns hírek közti különbséget, mivel ezek csak megkönnyítik a kommunikációt, anélkül hogy bármilyen ismeretelméleti szerepet is játszanának. A filozófusok — kidolgozva az állítás és kijelentés fogalmakat — hangsúlyozzák a tényt, miszerint minden állítás szükségzerű, logikai struktúrája szerint feltételezi annak ismeretét, amiről valamit állít. Rámutattak, hogy az állítmány a természetes nyelvben csupán akkor funkcionál, ha hallgatólagosan ugyan, de feltételezzük, hogy a beszélő partner számára ismeretes, mire vonatkozik az állítmány, és ha a beszélgetésben részvevő fél hallgatólagosan feltételezi, hogy e tárgy ténylegesen adott.

Az első feltevésből — melyről később bebizonyosodott, hogy sokkal összetettebb, mint első pillantásra tűnt, és hogy ennek következtében alapvető korrekciókra szorult — számos, a beszédcselekvésben rejtett formában jelen levő (ismeretelméleti, párbeszédre vonatkozó, lélektani) feltételezésekről szóló kutatási ágazat fejlődött ki. Ismeretelméleti feltételezéseknek azokat a feltételezéseket nevezzük, melyek a beszélő partnereknek a szituációra és a beszéd tárgyára vonatkozó közös tudására utalnak, és ezek, amint az bebizonyosodott, nélkülözhetetlenek. Az olyan beszédcselekvések, mint az állítás vagy a közlés, nem lehetnek csupán átvitt ismeretek. Minden egyes hírt csak a feltételezések keretének alapos ismerete által lehet megérteni, mely utólag, és nem magában a hírben jön létre. A régi feltételezés és az újan szerzett ismeretek pragmatikai konstellációja nem egyszerűen a régi és az új halmozását jelenti: nincs olyan „tisztá” állapotban lévő információ, mely nem hordaná magában az interpretációk bizonyos lehetőségeit.

Ami a dialógusok, illetve a beszélgetések hallgatólagos feltételezéseit illeti, meglettük a régi dogmákat vonja kétségbe, miszerint a kommunikációban jelen levő hír tisztán elkülöníthető a hírről szóló hírtől, illetve a beszéd elválasztható a beszédre történő utalástól. Amíg a beszéd mint hír egydimenziós, áttetsző a valósággal szemben, addig a beszéd mint pragmatikai folyamat, mellékesen mindig önmagára is utal. A kijelentés körülményeire utalva a kijelentés közvetetten a kommunikációs keretre is utal, illokúciós dimenziójában találkozik a kommunikáció és a kommunikációról történő kommunikáció. E témánál hosszabban fogunk időzni,

lévén, hogy ez átmenetet képez a nyelv mikroelemeinek — a szónak és a mondatnak — a tanulmányozásától a nagyobb egységek — a beszélgetés, a társalgás és a szöveg — tanulmányozásához.

A beszélgetés pragmatikai logikája kísérletet tesz mindkét értelemben a beszélgetés feltételeinek tisztázására: tisztázni annak feltételeit, hogy a beszélgetés egyáltalán létrejöjjön, és tisztázni azt, ami a beszélgetésben feltételezett. H. Paul Grice amerikai filozófus elsőként kísérte meg a beszédkontextus keretein belül jelentkező nyilatkozatokra és megnyilatkozásokra vonatkozó törvények pragmatikai feltételeinek szisztematizálását. Aibból indult ki, hogy a beszédben a megnyilatkozás soha nem szigetelődik el az elvárások kontextusától, és az elemzésnek legalább azt meg kell — ha másként nem, formális vonatkozásaiban — mutatnia, hogy az ilyen elvárások mit adnak hozzá a megnyilatkozás értelméhez. Teszi ezt annak reményében, hogy a beszédlogika szabályai segítenek az olyan esetek megértésében, melyek akkor keletkeznek, ha a beszélő más tudat, mint amit a kimondottakban megfogalmazott. Másként fogalmazva, Grice számára a beszédlogika problémája a következő: a mindennapi beszédben nagyon sok dolgot csupán célzások formájában közlünk, melyeket könnyű ugyan megérteni, de nehéz elemezni. Grice úgy véli, a beszédben történő célzás meghatározásához elengedhetetlenül szükséges, hogy a célzást ellenőrzött elhajlásnak, a beszéd játékszabályaiban bekövetkezett reguláris törvényellenségnek fogjuk fel. A beszédre vonatkozó pragmatikai szabályokat Grice a minőség, mennyiség, reláció és modalitás szempontjaiból osztályozza. (A szabályoknak a lehető legegyszerűbbeknek kell lenniük, hogy az eltéréseket önkéntelenül is felismerjük, ahogy azt a beszéd során is gyakran tesszük.) A minőség kategóriájába tartozik az állítás igaz voltára vonatkozó kötelezettség, továbbá az, hogy az állítást bármikor képesek legyünk megokolni. A reláció törvényeinek kategóriájába tartozik az alkalmasság („Maradjunk a témánál”) a modalitáshoz pedig az értelemszerűség és a módszerbeli kapcsolat szabálya. Mindezek a szabályok azokon az elveken alapulnak, melyek a beszédpartnertől megkövetelik a beszédben történő együttműködést (az együttműködés elve). Ezek a szabályok alkotják a normális beszélgetés vázát.

A normális beszédmodell az eltérések elemzésekor válik igen fontossá. Már a mindennapi beszédet is gyakran jellemzik a csak érintett, a nem teljesen, csupán röviden jelzett formák. E jellemző vonást úgy lehet tovább pontosítani és általánosítani, hogy a beszédben megjelent célzást (a „célzás” kifejezést ez esetben az allúziónak megfelelő értelemben használjuk), úgy értelmezzük, mint a beszélgetés szabályainak tudatos megsértését, mely szabálysértést azzal a szándékkal tesszük, hogy a kijelentésben elhallgatott mozzanatokat a beszédpartner tudomására hozzuk.

Egy példa Marinković „Küklöpsz” című drámájából: „Nem értem Önt, Tresić úr. Nem ünnepekt Ön ma valamit?”

„Hogy ittam-e? Nem.” (277. old.)

Tresić beszélgető partnere nem kérdezi meg nyíltan, hogy ittas-e, ha-

nem első látásra egy ettől független kérdést tesz fel — ünnepelt-e valamit ma —, szándékosan vétve ezzel az egyébként egyértelmű relációs szabály ellen. Tresic e szabálysértést automatikusan úgy értelmezi, mint amellyel tudtára adják, hogy ittás, és nyomban a célzásra válaszol, nem pedig arra, amit kérdeztek tőle. Ezzel rajta a sor. Nem fog zavarának magyaráztatásába, osupán röviden válaszol: nem ivott, leredukálva ezzel az információ mennyiségét. Ezzel ő újra oélzást tett követelésére — ismerjék végre fel, és mint szerelmezt, vegyék őt komolyan —, arra, amire a beszélgető partner kérdése valószínűleg kezdettől fogva célozgatott. Az elemzést folytatni a kontextus figyelembevételével lehetne. Tresic látszólag zavart beszéde valójában allúzió beszélgető partnere stílusára, viselkedésére és életére, úgy, hogy annak kérdése, ittás-e, egyben támadás is, amolyan kihívásszerű válasz a korábbi kritikai élű célzásra.

Miben rejlik Grice beszédben előforduló, célzások kapcsán végzett analízisének nagyobb beszédegységekre vonatkozó mintaszerűsége?

Mindenekelőtt rámutat arra, hogy a kommunikáció nem teljesen konvingens folyamat. Ha már egyszer bekapcsolódtunk a beszélgetésbe, vagy ha szembekerülünk a potenciális beszélgető partnerrel, kommunikálni kell. A kommunikáció elutasítása az elutasítás kommunikációjaként, a beszélgetés törvényeinek megsértése pedig másmilyen, más témáról szóló beszélgetésként értelmezhető (esetleg az arról történő beszélgetésként, hogy nem óhajtunk beszélgetni).

Továbbá segít a kommunikációs kontextus felfogásának és a jelentés értelmének kialakításában vállalt szerepének szisztematizációjában. Ilyen értelemben kapcsolatba hozható a kérdésnek a magyarázatban vállalt primátusáról szóló hermeneutikai föltevással. E föltevés, melyet Heidegger és Gadamer megértéssel foglalkozó művei itt tartalmazznak, azt állítja, hogy valamely kijelentés (szöveg) csak akkor érthető meg, ha rekonstruáljuk magát a kérdést is, mely alapjául szolgált a válasznak, illetve ha az eredeti kérdést egy hasonló módon értelmes kérdéssel cseréljük fel. A kérdés így módon a válaszok potenciális lehetőségeiként fogható fel, és e nézetnek hagyományai vannak, gyökerei egészen Szókratészig, Platónig és Arisztotelészig nyúlnak vissza. A beszélgetések és a beszélgetésekben elrejtett célzások analízise azt mutatja, hogy a kérdés elsőbbsége sokkal inkább a szituáció elsőbbsége, melyben a kérdés elhangzik. Ilyen vonatkozásban megérteni egy kérdést annyit tesz, mint rekonstruálni azokat a körülményeket (az új körülmények modelljeit pedig kiépíteni), melyekkel az eleget tesz az említett szabályoknak. Például, ha filozófiai szövegről van szó (és ezzel elhagyjuk Grice vizsgálódásainak forrásterületeit és áttérünk a lehetséges alkalmazásra), melyhez magyarázatot kell kapcsolni, a következő szerkezetből indulunk ki:

A minőség szabálya (igaz jelleg és értelemszerűség): Feltételezzük, hogy a szövegnek van mondanivalója, tehát nem fogjuk előre visszás szöveggé, ideológiai hazugsággá elvenni.

A mennyiség szabálya (lényegretörő jelleg, rövidség): Feltételezzük, hogy a szöveg informatív jellegű, valamiben újat mond, és ezért oly mó-

don rekonstruáljuk, hogy a lehető legnagyobb mértékben megőrizzük informatív jellegét.

A reláció szabálya (megfelelő és alkalmas jelleg): Rekonstruáljuk azt a kérdést, melyre a szöveg megfelelő választ ad.

A modalitás szabálya (érthetőség, egyértelműség): Feltételezzük, hogy a szöveg nem szándékosan lett érthetetlen stílusban megírva, ezért, ha valami nem világos számunkra, abból indulunk ki, hogy ennek a probléma összetettsége, nem pedig az író szertelensége az oka.

Ezekről a szabályokról csupán akkor térünk el, ha arra a tények maguk kényszerítenek, más szóval, mindaddig feltételezzük, hogy a szöveg megfelel a normális kommunikáció követelményeinek, amíg be nem bizonyosodik az ellenkezője. Ez a séma lehetővé teszi, hogy legalább egy aspektusát szisztematizáljuk annak, amit az interpretációs elméletben a „teljesség anticipációjának” neveznek, annak elvét, hogy az interpretálásra váró szöveget a maximális jóindulattal olvassuk, attól vezérelve, hogy mindig valamilyen „többletet” jelent, és nem ad kevesebbet, mint amit olvasással képesek vagyunk rekonstruálni. (Természetesen semmilyen séma sem rendelheti el, hogy a szöveget ilyen vagy olyan módon olvassuk. Előfordul, hogy a „rosszindulatú” értelmezés fontosabb vonatkozásokat is felvet a szövegben, mint amilyeneket a „teljes anticipáció” által felfedezhetünk. A „rosszindulatú interpretációt” legegyszerűbben Gricenek, a szövegben tett célzás interpretációjával egyetemben mutathatjuk be, éppen az említett négy szabály megsértésén keresztül, annak különbségeként, amit a szövegben kimondunk, és aminek meg kellene felelnie a törvényekben megfogalmazott követelményeknek.)

Mák Ferenc fordítása

(Megjelent a Dometi, 1980/9. számában)